

ISSN 0350-2058

ZBORNİK
PRAVNOG FAKULTETA
U ZAGREBU

GODINA 63 – BROJ 5-6

ZAGREB, 2013.

Summary

Frane Staničić *

SOME PUBLIC LAW RESTRICTIONS OF OWNERSHIP IN THE KINGDOM OF CROATIA AND SLAVONIA IN THE PERIOD 1852 – 1918

The author analyzes some public law restrictions of ownership in the Kingdom of Croatia and Slavonia in the period from 1852 to 1918. According to the author the main basis for limiting the right of ownership in this period was article 365 of Austrian General Civil Code. This article provides for a possibility of limiting or taking away ownership by giving appropriate compensation. On the basis of this provision many forms of restrictions of property developed. The author analyzes three types of public law restrictions of property: expropriation, land consolidation and legal servitudes. Regulation of expropriation was extremely heterogeneous. It was regulated by Austrian, Croatian-Hungarian and autonomous Croatian regulations. Land consolidation could be enforced not just voluntarily but also involuntarily if in the public interest. The third form of public law restriction of ownership was legal servitudes. There were many legal servitudes during this period that restricted the right of ownership ex lege in various ways. The analysis of the public law restrictions of ownership suggests that, despite the principal idea of exclusivity of ownership, it could have been limited or taken away if the public interest so required.

Keywords: ownership, restrictions of ownership, expropriation, land consolidation, legal servitudes

* Frane Staničić, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

DRŽAVLJANSTVO I OPĆI GRAĐANSKI ZAKONIK U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI OD 1853. DO 1879.

Dr. sc. Ivan Kosnica *

UDK: 342.71(497.5)“1853/1879”
347.12(497.5)“1853/1879”
Pregledni znanstveni rad
Primitljeno: svibanj 2013.

Austrijski Opći građanski zakonik (OGZ), iako u osnovi kodifikacija privatnog prava, sadržavao je pravna pravila o državljanstvu, poglavito pravila o stjecanju državljanstva. Uvođenjem OGZ-a u Hrvatsku i Slavoniju za vrijeme otvorenog apsolutizma navedena pravila postala su dio hrvatsko-slavonskog pravnog sustava i u tom su se sustavu zadržala sve do donošenja Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva 1879. godine. Predmet rada jesu te odredbe OGZ-a o državljanstvu kao i iskustvo njihove primjene u Hrvatskoj i Slavoniji. Osnovni cilj rada jest odgovoriti na pitanje o utjecaju OGZ-a na razvoj državljanstva na hrvatsko-slavonskom području.

Ključne riječi: državljanstvo, hrvatsko-slavonska pripadnost, Opći građanski zakonik, Hrvatska i Slavonija

1. UVOD

Državljanstvo je pripadnost pojedinca državi koja se stječe na poseban način i na temelju koje između pojedinca i države nastaje niz prava i obveza.¹

* Dr. sc. Ivan Kosnica, viši asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ Više o pojmu državljanstva i o teorijskim raspravama o državljanstvu vidi u: Kosnica, I., *Državljanstvo u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od 1848. do 1918.*, doktorski rad, Zagreb, 2012., str. 9 – 20.

Državljanstvo je povijesna konstrukcija.² Njegov nastanak vezan je uz Grčku i Rim³, no o modernom državljanstvu možemo govoriti tek od Američke i Francuske revolucije, kad su uspostavljeni novi društveni odnosi, koji su se temeljili na načelu narodnog suvereniteta i načelu jednakosti državljana.⁴

Pretpostavke za uvođenje modernog državljanstva u Hrvatsku i Slavoniju nastupile su tek 1848. godine, nakon što je ukinut feudalni poredak. Od tad pa nadalje razvoj državljanstva na hrvatsko-slavonskom području bio je kompleksan i bitno određen nizom društvenih, ekonomskih, političkih i pravnih čimbenika.

U nizu čimbenika koji su utjecali na oblikovanje modernog državljanstva na hrvatsko-slavonskom prostoru važno mjesto imao je austrijski Opći građanski zakonik (u nastavku teksta: OGZ), koji je, iako u osnovi kodifikacija privatnog prava, sadržavao i pravna pravila o državljanstvu, poglavito pravila o stjecanju državljanstva. Stupanjem OGZ-a na snagu 1. svibnja 1853. ta su pravila postala dio hrvatsko-slavonskog pravnog sustava. S obzirom na navedeno, osnovna svrha rada jest odgovoriti na pitanje o utjecaju odredbi OGZ-a na razvoj državljanstva na hrvatsko-slavonskom području.

Kako bismo odgovorili na to pitanje, rad smo podijelili na nekoliko osnovnih cjelina. U prvoj cjelini obradit ćemo u osnovnim crtama državljanstvo do uvođenja OGZ-a. Nakon toga, u drugoj cjelini razmotrit ćemo uvođenje OGZ-a tijekom otvorenog apsolutizma. Treća cjelina u radu bit će o OGZ-u i državljanstvu u novim okolnostima sloma apsolutizma i uvođenja ograničene ustavnosti. Sljedeća cjelina jest cjelina o državljanstvu i OGZ-u od sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine do donošenja Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva 1879. godine. Rad završava cjelinom o važ-

² O državljanstvu kao povijesnoj konstrukciji vidi više u: Harzig, Ch., *From State Constructions to Individual Opportunities: The Historical Development of Citizenship in Europe*, str. 203 – 213; Jenson, J., *Place-Sensitive Citizenship: The Canadian Citizenship Regime until 1945*, str. 223 – 225. Navedeni članci objavljeni su u: Hoerder, D.; Harzig, Ch.; Shubert, A. (ur.), *The Historical Practice of Diversity: Transcultural Interactions from the Early Modern Mediterranean to the Postcolonial World*, New York, Oxford, 2003.

³ O državljanstvu u Grčkoj vidi više u: Riesenber, P. N., *Citizenship in the Western Tradition: Plato to Rousseau*, Chapel Hill, 1992., str. 3 – 56; Patterson, C., *Athenian Citizenship Law*, str. 267 – 289, u: Gagarin, M.; Cohen, D. (ur.), *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*, Cambridge, 2005. O državljanstvu u Rimu vidi više u: Riesenber, *op. cit.*, str. 56 – 84.

⁴ Tezu da je moderno državljanstvo nastalo Američkom i Francuskom revolucijom vidi u: Fahrmeir, A., *Citizenship: The Rise and Fall of a Modern Concept*, New Haven, London, 2007., str. 27 – 28.

nosti i utjecaju odredbi OGZ-a o državljanstvu nakon donošenja Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva.

2. DRŽAVLJANSTVO U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI DO OPĆEG GRAĐANSKOG ZAKONIKA

U feudalnom razdoblju u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji moderno državljanstvo nije postojalo. Osnovna prepreka uspostavi modernog državljanstva bile su staleške razlike i nepostojanje formalne jednakosti državljana. Međutim, i u ovom razdoblju razlikovani su domaći (državni pripadnici, *indigeni*) od stranaca. Razlikovanje domaćih i stranaca bilo je prisutno na razini Kraljevine Hrvatske i Slavonije, a također i na razini čitavog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Zbog navedenog, u poslovima hrvatsko-slavonske autonomije do izražaja je dolazila hrvatsko-slavonska pripadnost (hrvatsko-slavonski *indigenat*), pa su u tim pitanjima i pripadnici Kraljevine Ugarske smatrani strancima, dok je u zajedničkim ugarsko-hrvatskim poslovima bila važna zajednička pripadnost Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu.

Temeljno načelo stjecanja državne pripadnosti u zemljama ugarske krune bilo je načelo krvne veze (*ius sanguinis*).⁵ Međutim, osim rođenjem, državnim pripadnikom se moglo postati i naturalizacijom, i to svečanom ili prešutnom.⁶ Svečanom naturalizacijom primani su odličniji stranci suradnjom kralja i staleža.⁷ Pri tome je bilo vrlo važno da je pravo podjele državne pripadnosti za Hrvatsku i Slavoniju, osim zajedničkog Hrvatsko-ugarskog sabora imao i Hrvatsko-slavonski sabor.⁸ Prešutnom naturalizacijom državnim pripadnikom se postajalo dugim i trajnim nastanjenjem u zemlji (*ius domicilii*), primanjem za građanina slobodnog kraljevskog grada ili uvrštenjem među poreznike.⁹ Uz

⁵ Bračna djeca državnu su pripadnost stjecala po ocu, a izvanbračna po majci. Tako Lanović, M., *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, 1929., str. 142.

⁶ *Ibid.*, str. 142 – 143.

⁷ O svečanoj naturalizaciji vidi *ibid.*, str. 142 – 143.

⁸ O podjeli *indigenata* na Hrvatsko-slavonskom saboru vidi Šulek, B., *Naše pravice; Izbor zakonah, poveljah i spisah, znamenitih za državno pravo kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske od g. 1202-1868.*, Zagreb, 1868., str. 174 – 177. O podjeli hrvatsko-slavonske *indigenata* karlovačkim generalima u Vojnoj Krajini vidi Lopašić, R., *Karlovac; poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb, 1879., str. 186, 210, 212 – 213.

⁹ Virozsil, A., *Das Staats-Recht des Königreichs Ungarn, vom Standpunkte der Geschichte, und der vom Beginn des Reiches bis zum Jahre 1848. bestandenen Landes. Verfassung, Erster Band*, Pest, 1865., str. 204 – 205; Lanović međutim navodi samo dva načina prešutne naturalizacije: primanje za građanina i uvrštenje među poreznike (Lanović, *op. cit.* u bilj.

navedene načine stjecanja državne pripadnosti neki autori navode i rođenje u zemlji (*ius soli*).¹⁰

S obzirom na sve navedeno možemo konstatirati da se je u ovom razdoblju pripadnost Hrvatskoj i Slavoniji, a također i čitavom Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu u pravilu stjecala na temelju načela krvne veze (*ius sanguinis*). Međutim, uz to načelo, važnu ulogu u konstruiranju korpusa državnih pripadnika imale su i razne naturalizacije, među kojima su bile i one u kojima je snažno bilo prisutno prostorno načelo, te činjenica rođenja u zemlji.

Prethodno izložen model posebne hrvatsko-slavonske i zajedničke ugarsko-hrvatske pripadnosti revolucionarne 1848. godine našao se u krizi. Te je godine tijekom ožujka Ugarski sabor donio niz zakona kojima je bitno ograničio hrvatsku autonomiju, a Slavoniju proglasio dijelom Ugarske. Ožujskim zakonima naglašena je jedinstvenost Ugarske, a time i jedinstvena ugarska pripadnost.

Suprotno zbivanjima u Ugarskoj, u Hrvatskoj i Slavoniji snažno je tijekom revolucije isticana hrvatsko-slavonska pripadnost. Narodnjaci su već u *Zahitjevanjima naroda* istaknuli važnost zapošljavanja domaćih hrvatsko-slavonskih pripadnika¹¹, a hrvatsko-slavonska pripadnost bila je i jedan od uvjeta biračkog prava u izborima za Hrvatsko-slavonski sabor.¹² Bitan pokazatelj porasta važnosti hrvatsko-slavonske pripadnosti bila je i te godine ustanovljena prisega vjernosti domovini, narodu i institucijama vlasti Trojedne Kraljevine koju su prilikom povratka u Hrvatsku i Slavoniju morali polagati svi hrvatsko-slavonski pripadnici koji su tijekom revolucije pobjegli u Ugarsku.¹³ Za razliku od

5., str. 143). Od navedenih načina prešutne naturalizacije po doseg je bila najvažnija naturalizacija podjelom građanstva s obzirom na to da su građani imali niz prava. Primjerice, status građanina zagrebačkog Gradeca omogućavao je slobodno putovanje po Ugarskoj, Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, slobodu od plaćanja dažbina prilikom putovanja po zemljištu koje je stajalo pod kraljevom sudbenošću, postupanje po kraljevoj povelji, izbor gradskog vijeća, slobodno raspolaganje pokretnim stvarima za slučaj smrti u slučaju da stanovnik grada nije imao nasljednika te pravo održavanja sajmovi (Dabinović, A., *Statutarno pravo grada Zagreba*, Mjesečnik: glasilo hrvatskoga pravničkoga društva, Zagreb, br. 1-2, 1943., str. 1 – 14).

¹⁰ Usp. Virozsil, *op. cit.* u bilj. 9, str. 203 – 204.

¹¹ Cjeloviti tekst *Zahitjevanja naroda* vidi u: Čepulo, D.; Krešić, M.; Hlavačka, M.; Reiter, I., *Constitutions of the World from the late 18th Century to the Middle of the 19th Century, Croatian, Slovenian and Czech Constitutional Documents 1818-1849*, Berlin, New York, vol. 9, 2010., str. 39 – 46.

¹² Usp. čl. 12. Izbornog reda za Hrvatsko-slavonski sabor iz 1848. godine. Izborni red vidi u: *Ibid.*, str. 47 – 50.

¹³ Tekst prisega vidi u: Koščak, V., *Mađaronska emigracija 1848.*, Historijski zbornik, vol. 3, br. 1-4, 1950., str. 51 – 52.

hrvatsko-slavonske pripadnosti, zajednička ugarsko-hrvatska pripadnost je s obzirom na okružnicu bana Jelačića kojom je zabranio hrvatsko-slavonskim oblastima primanje naloga od ugarske vlade, kao i s obzirom na saborski zaključak o raskidu odnosa s Ugarskom, postala nefunkcionalna i sporna.

Osim porasta važnosti hrvatsko-slavonske pripadnosti i krize zajedničke ugarsko-hrvatske pripadnosti, važnost revolucije je bila u tome što je njome ukinut staleški poredak, čime su stvoreni osnovni preduvjeti za uvođenje modernog državljanstva.¹⁴ Međutim, što se tiče pravnih pravila prema kojima je prosuđivana kvaliteta državljanina, nije došlo do bitnih promjena, pa je tako i dalje osnovno načelo bilo načelo krvne veze (*ius sanguinis*), a uz to načelo važnu ulogu imali su načelo rođenja na teritoriju (*ius soli*) i načelo dugotrajnog prebivanja na teritoriju (*ius domicili*).¹⁵ Pri tome je, kao i ranije, pripadnost državi u velikoj mjeri shvaćana municipalno kroz pripadnost pojedinom municipiju.¹⁶

Provizorno stanje u kojem je hrvatsko-slavonska pripadnost bila snažno naglašena, a ugarsko-hrvatska pripadnost nefunkcionalna i sporna trajalo je sve do 6. rujna 1849. godine, kad je u Hrvatsku i Slavoniju uveden Oktroirani ustav od 4. ožujka 1849.¹⁷ Navedenim ustavom određeno je jedno austrijsko državljanstvo za čitavu Monarhiju, pa su dotadašnji hrvatsko-slavonski i ugarsko-hrvatski pripadnici postali austrijski državljani.¹⁸ Ustavna odredba o jednom austrijskom državljanstvu dodatno je podržana odredbom sadržanom u

¹⁴ Treba imati u vidu da je uvođenje načela jednakosti državljanina bilo samo načelno. Iako je, primjerice, načelo jednakosti bilo prisutno u izbornom redu za Sabor 1848. godine, niz dodatnih uvjeta za ostvarenje aktivnog i pasivnog prava glasa stvarno je ograničavao proklamirano načelo jednakosti.

¹⁵ Načela *ius soli* i *ius domicili* do izražaja su došla u Naredbi bana Jelačića od 18. listopada 1848. godine o regrutaciji u Hrvatskoj i Slavoniji. Navedenom naredbom hrvatsko-slavonskim oblastima nametnuta je dužnost da unovače točno određen broj momaka za vojsku. Postupak odabira trebao je provesti poseban odbor koji je regrute odabirao između mladića rođenih na području oblasti (*ius soli*) i mladića koji na području oblasti stalno prebivaju najmanje 10 godina (*ius domicili*). Usp. čl. 1. Naredbe o provođenju regrutacije od 18. listopada 1848. Ta Jelačićeva naredba objavljena je u: Markus, T., *Hrvatski politički pokret 1848-1849., izabrani dokumenti*, Fontes, izvori za hrvatsku povijest, vol. 12, 2006., str. 157 – 165.

¹⁶ Municipalno razumijevanje pripadnosti vidljivo je u Izbornom redu za Hrvatsko-slavonski sabor iz 1848. godine, a također i u Jelačićevoj naredbi o provođenju regrutacije od 18. listopada 1848. godine.

¹⁷ O proglašenju Oktroiranog ustava u Bansknoj Hrvatskoj vidi: Šišić, F., *Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskoga naroda 600.-1918.*, Split, 2004., str. 439; Oktroirani ustav od 4. ožujka 1849. vidi u: Bernatzik, E., *Die österreichischen Verfassungsgesetze*, Wien, 1911., str. 150 – 166.

¹⁸ Usp. čl. 23. Oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849.

čl. 24. Ustava prema kojoj nije smjelo biti razlika između stanovnika pojedinih krunovina u građanskom i kaznenom pravu, sudskom postupku i u oporezivaju¹⁹ te odredbom članka 28. Ustava o jednakoj dostupnosti javnih službi.²⁰ Te odredbe ustavnopravno su onemogućavale uspostavu posebnih zemaljskih pripadnosti. Ustavom je također potvrđeno načelo jednakosti državljana.²¹ Zbog detaljnijeg uređenja državljanstva bilo je predviđeno donošenje posebnog zakona o stjecanju, izvršavanju i gubitku državljanstva.²²

U kratkom razdoblju važenja Oktroiranog ustava zakon o državljanstvu nije donesen. Međutim, u tom razdoblju na snagu su stupili za državljanstvo posebno važni privremeni općinski redovi za Zagreb i Osijek te privremena banska naredba o uređenju hrvatsko-slavonskih gradova s magistratima.²³ Ovi propisi bili su posebno važni stoga što su uspostavili prvenstvo državljanstva nad općinskom pripadnošću (zavičajnošću).²⁴ Navedeni propisi također su bitno stabilizirali austrijsko državljanstvo i općinsku pripadnost tako što su odredili da se općinskim pripadnicima, a time i austrijskim državljanima, imaju smatrati svi koji su u općinama kontinuirano boravili deset godina.²⁵ Prema

¹⁹ Usp. čl. 24. Oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849.

²⁰ Usp. čl. 28. Oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849.

²¹ Usp. čl. 27. Oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849.

²² Usp. čl. 23. Oktroiranog ustava od 4. ožujka 1849.

²³ Vidi Carski patent od 7. rujna 1850. kojim je odobren i u krijepost stavljen privremeni općinski red za kraljevski grad Zagreb, Zemaljsko-zakonski i vladni list za krunovinu Hrvatsku i Slavoniju (u nastavku teksta: ZZVL), kom. VII., br. 43, 1850.; Carski patent od 7. rujna 1850. kojim je odobren i u krijepost stavljen privremeni općinski red za kraljevski grad Osijek, ZZVL, kom. VIII., br. 45, 1850.; Privremena banska naredba od 19. kolovoza 1851. za otpravljavanje općinskih poslova u gradovima i trgovištima s magistratima kraljevine Hrvatske i Slavonije, ZZVL, kom. XVIII., br. 146, 1851.

²⁴ Prema tim propisima u općinsku pripadnost mogli su biti primljeni samo austrijski državljanji. Usp. čl. 4. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Zagreb, čl. 3. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Osijek, čl. 3. Privremene banske naredbe od 19. kolovoza 1851. godine; Mutavdjić, K., *Zavičajno pravo: Zakon od 30. travnja 1880. ob uređenju zavičajnih odnosa u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji i prijašnji propisi o stečenju i gubitku zavičajnoga prava*, Zagreb, 1894., str. 234 – 235. U nastavku rada za označavanje odnosa pojedinca i općine iz kojeg za pojedinca i općinu nastaje poseban odnos prava i dužnosti upotrebljavat ćemo termin općinska pripadnost. Iako se u pravnoj znanosti za označavanje tog odnosa često koristi i termin zavičajnost, mi smo se za termin općinske pripadnosti odlučili stoga što se on dominantno koristi u izvorima. Učestalija upotreba termina zavičajnost u praksi je primjetna tek od donošenja Zakona o zavičajnim odnosima 1880. godine.

²⁵ Usp. čl. 5. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Zagreb, čl. 4. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Osijek, čl. 4. Privremene banske naredbe od 19. kolovoza 1851. godine.

navedenim propisima glavno načelo stjecanja općinske pripadnosti ubuduće je trebalo biti načelo *ius sanguinis*, a općinskim pripadnikom po prvi put moglo se postati i namještenjem u javnu službu.²⁶

3. DRŽAVLJANSTVO I OPĆI GRAĐANSKI ZAKONIK U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI ZA VRIJEME OTVORENOG APSOLUTIZMA

Donošenjem Silvestarskog patenta 31. prosinca 1851. godine Ožujski ustav stavljen je izvan snage i započelo je razdoblje otvorenog apsolutizma.²⁷ Državljanstvo je i dalje bilo jedno, austrijsko, za čitavu Monarhiju, a tijekom pseudoustavnosti doneseni propisi kojima je bila regulirana općinska pripadnost i dalje su bili na snazi. Međutim, osnovni nedostatak državljanstva u Hrvatskoj i Slavoniji početkom razdoblja, kao i u vrijeme pseudoustavnosti, bilo je nepostojanje odgovarajućeg propisa o stjecanju i gubitku austrijskog državljanstva.²⁸ Ta pravna praznina u hrvatsko-slavonskom državljanstvu popunjena je konačno na način da su u Hrvatsku i Slavoniju Carskim patentom od 29. studenog 1852. uvedeni austrijski OGZ i popratni propisi, među kojima su bili i propisi o iseljenju.²⁹ Stupanjem na snagu OGZ-a i popratnih propisa 1. svibnja 1853. godine protegnut je na Hrvatsku i Slavoniju, a također i na Ugarsku, režim stjecanja i gubitka državljanstva koji je bio na snazi

²⁶ Usp. čl. 7. i čl. 10. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Zagreb, čl. 6. i čl. 10. Privremenog općinskog reda za kraljevski grad Osijek, čl. 5. i čl. 9. Privremene banske naredbe od 19. kolovoza 1851. godine; Mutavdjić, *op. cit.* u bilj. 24, str. 238 – 239.

²⁷ Silvestarski patent vidi u: Bernatzik, *op. cit.* u bilj. 17, str. 208 – 216.

²⁸ Propisi iz feudalnog razdoblja nisu odgovarali novim okolnostima. Navedeno možemo pokazati na primjeru naturalizacije. Naime, s obzirom na neustavno stanje, svečana naturalizacija do koje je dolazilo suradnjom kralja i sabora nije bila moguća, a također je bila nemoguća naturalizacija podjelom građanstva u gradu jer su novi propisi o općinskoj pripadnosti zabranjivali podjelu općinske pripadnosti prije podjele austrijskog državljanstva.

²⁹ Dinamiku stupanja na snagu Općeg građanskog zakonika u zemljama Habsburške Monarhije vidi u: Vuković, M., *Opći građanski zakonik*, Zagreb, 1955., str. V; vidi i Posilović, S. (ur.), *Opći austrijski građanski zakonik proglašen patentom od 29. studena 1852. u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji s naknadnim zakonima i naredbama*, Zagreb, 1918. Odredbe Patenta o iseljenju i nepovlasnoj odsutnosti od 24. ožujka 1832., uvedenog u Hrvatsku i Slavoniju Carskim patentom od 29. studenog 1852. godine, koje se odnose na državljanstvo vidi u: Ivanda, S. (ur.), *Zbirka propisa o državljanstvu hrvatskomu*, Zagreb, 1995., str. 290 – 293; Patent o iseljenju i nepovlasnoj odsutnosti vidi i u: *Justizgesetzsammlung*, br. 2557/1832.

u austrijskim nasljednim zemljama te je tako državljansko pravo unificirano za čitavu Monarhiju. Režim stjecanja državljanstva bio je uređen prvenstveno OGZ-om, dok je gubitak državljanstva bio reguliran propisima o iseljenju.³⁰

Režim stjecanja austrijskog državljanstva temeljio se na načelu *ius sanguinis*, koje je bilo sadržano u članku 28. OGZ-a, a na temelju kojega su austrijsko državljanstvo stjecala djeca austrijskog državljanina.³¹ Bitan nedostatak članka 28. OGZ-a bio je u njegovoj nepotpunosti, pa tako taj članak ne daje primjerice odgovor na pitanje čiji je državljanin nezakonito dijete austrijskog državljanina i strane državljanke, kao ni odgovor na pitanje kako treba prosuđivati državljanstvo djeteta koje je austrijski državljanin naknadno pozakonio. Ovi nedostaci u praksi su otklonjeni analognom primjenom propisa o općinskoj pripadnosti, pa su tako nezakonita djeca slijedila općinsku pripadnost, a time i državljanstvo majke, dok su naknadno pozakonjena djeca postajala austrijski državljani.³²

Uz primjenu načela *ius sanguinis* važno mjesto u prvotnom sustavu pravila OGZ-a imala je odredba prema kojoj su austrijsko državljanstvo stjecali svi stranci koji su deset godina kontinuirano prebivali u zemlji pod uvjetom da nisu kažnjeni za zločin (*ius domicili*).³³ U toj odredbi bilo je snažno prisutno prostorno načelo. Pravno gledano, ovdje je bila riječ o vrsti automatske naturalizacije. Međutim, navedena odredba nije uvedena u Hrvatsku i Slavoniju stoga što još od 1833. godine nije bila u primjeni ni u austrijskim nasljednim zemljama.³⁴

³⁰ Članak 32. OGZ-a u vezi s gubitkom državljanstva upućuje na propise o iseljenju. Patent o iseljenju i nepovlasnoj odsutnosti od 24. ožujka 1832. godine razlikuje zakonito od nezakonitog iseljenja. U slučaju zakonitog iseljenja osoba je gubila samo državljanstvo, dok je u slučaju nezakonitog iseljenja osoba uz državljanstvo gubila i stalež, naslov i imovinu. Usp. čl. 9., 10. i 11. Patenta o iseljenju i nepovlasnoj odsutnosti od 24. ožujka 1832. O iseljenju kao i o Patentu o iseljavanju od 24. ožujka 1832. vidi i Krišković, V., *Upravna nauka i ug.-hrv. upravno pravo, Po predavanjima: Prof. Dra. Kriškovića*, Zagreb, 1909./1910., str. 132 – 140; vidi i Derenčin, M., *Tumač k obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, knjiga I*, Zagreb, 1880., str. 201 – 205.

³¹ Usp. čl. 28. OGZ-a.

³² O analognoj primjeni propisa o općinskoj pripadnosti u državljanskom pravu vidi: Derenčin, *op. cit.* u bilj. 30, str. 193. O analognoj primjeni propisa o općinskoj pripadnosti u austrijskom državljanskom pravu vidi: Milner, E., *Österreichische Staatsbürgerschaft und der Gesetzartikel L:1879 über den Erwerb und Verlust der Ungarischen Staatsbürgerschaft*, Tübingen, 1880., str. 5 – 6.

³³ Usp. čl. 29. OGZ-a.

³⁴ Do ukidanja te odredbe u austrijskim nasljednim zemljama došlo je zbog revolucija u Francuskoj, Belgiji, Poljskoj i Italiji i straha vlasti od nekontroliranog ulaska stranaca u državljanstvo. Više u: Bader-Zaar, B., *Foreigners and the Law in Nineteenth-Century Austria: Juridical Concepts and Legal Rights in the Light of the Development of*

OGZ-om je u hrvatsko-slavonski pravni sustav uveden nov način stjecanja državljanstva, stjecanje državljanstva imenovanjem u stalnu javnu službu.³⁵ Nadalje, državljanstvo se prema OGZ-u moglo steći i naseljenjem u zemlji uz obavljanje obrta za koji je potrebna dozvola, što je bio odraz kameralističke tradicije.³⁶ Uz prethodno navedena dva tipa automatske naturalizacije, OGZ-om je regulirana i redovna naturalizacija. Putem redovne naturalizacije u austrijsko državljanstvo mogli su biti primljeni strani državljani koji su dokazali da su poslovno i imovinsko sposobni, da su se ćudoredno vladali i da im je neka od općina zajamčila primitak u općinsku svezu.³⁷ Za naturalizaciju je bilo nužno naseljenje u zemlji, pa je na ovaj način prostorno načelo u državljansvu ipak bilo prisutno.³⁸ O molbi su prema prvotnom rješenju OGZ-a odlučivale političke oblasti, a od 1853. godine ovlast naturalizacije za čitavu Monarhiju koncentrirana je u Ministarstvu unutrašnjih poslova.³⁹

S obzirom na prethodna izlaganja možemo konstatirati da je OGZ-om u Hrvatsku i Slavoniju uveden režim stjecanja državljanstva koji se temeljio na načelu *ius sanguinis*, pa se po tome novi sustav dijelom nastavljao na hrvatsku tradiciju. Međutim, osim djelomičnog nastavljanja na tradiciju, novi sustav dijelom je bio i suprotan tradiciji s obzirom na to da u pravilu ne sadržava mogućnost stjecanja državljanstva na temelju načela *ius domicili* i *ius soli*.⁴⁰ OGZ-

Citizenship, str. 147, u: Fahrmeir, A.; Faron, O.; Weil, P. (ur.), *Migration Control in the North Atlantic World: The Evolution of State Practices in Europe and the United States from the French Revolution to the Inter-War Period*, New York, Oxford, 2005; Burger, H., *Passwesen und Staatsbürgerschaft*, str. 117 – 124, u: Heindl, W.; Saurer, E. (ur.), *Grenze und Staat: Passwesen, Staatsbürgerschaft, Heimatrecht und Fremdenengesetzgebung in der österreichischen Monarchie 1750-1867.*, Wien, 2000.; Gosewinkel, D., *Einbürgern und Ausschließen: Die Nationalisierung der Staatsangehörigkeit vom Deutschen Bund bis zur Bundesrepublik Deutschland*, Bonn, 2003., str. 38.

³⁵ Usp. čl. 29. OGZ-a. Javna je služba prema Carskom dekretu od 15. travnja 1828. godine, koji je uveden i u Hrvatsku i Slavoniju, trebala biti stalna. Više u: Derenčin, *op. cit.* u bilj. 30, str. 195. O tome da se u feudalnom razdoblju državna pripadnost nije mogla steći javnom službom vidi Lanović, *op. cit.* u bilj. 5, str. 144.

³⁶ Usp. čl. 29. OGZ-a.

³⁷ Usp. čl. 30. OGZ-a; Derenčin, *op. cit.* u bilj. 30, str. 199.

³⁸ OGZ-om je izričito propisano da državljanstvo nije moguće steći ni posjedovanjem kuće, zemljišta, a ni bavljenjem trgovinom ako nije ispunjen uvjet naseljenja. Usp. čl. 31. OGZ-a.

³⁹ Usp. čl. 30. OGZ-a; Bader-Zaar, *op. cit.* u bilj. 34, str. 147.

⁴⁰ Ta načela mogla su biti primijenjena samo iznimno, u slučajevima osoba nepoznatih roditelja (tzv. *nahoda*). U njihovu se slučaju pretpostavljalo da su austrijski državljani. Mutavdžić, *op. cit.* u bilj. 24, str. 17.

om su u pravni sustav Hrvatske i Slavonije uvedeni novi načini automatske naturalizacije, naturalizacija namještenjem u stalnu javnu službu i naturalizacija obavljanjem obrta. OGZ-om je također uveden nov sustav centralizirane redovne naturalizacije, dok raniji načini lokalnih naturalizacija, do kojih je dolazilo trajnim naseljenjem, podjelom građanstva i uvrštenjem u imenik poreznika, OGZ-om nisu predviđeni.

Uz to što su njime u pravni sustav Kraljevine Hrvatske i Slavonije uvedena nova pravila o stjecanju državljanstva, OGZ je bio iznimno važan za oblikovanje modernog državljanstva na hrvatsko-slavonskom prostoru i stoga što se kao "opći" propis trebao jednako primjenjivati na sve državljane i stoga što je potpuno uživanje građanskih prava bilo omogućeno samo državljanima.⁴¹ Nadalje, OGZ je načelno otklonio utjecaj vjeroispovijesti na privatna prava, čime je bitno utjecao na jačanje državljanske veze u pravnom sustavu.⁴²

Daljnja važnost OGZ-a bila je u tome što je podržao koncept austrijskog državljanstva u Hrvatskoj i Slavoniji, a time i doseljavanje većeg broja činovnika iz austrijskih nasljednih zemalja, ponajviše Kranjaca. Ti činovnici, kao i ostali, od 1854. godine uređivali su na njemačkom jeziku te su tako provodili germanizaciju.

Stanje u državljanskom pravu bilo je nepromijenjeno sve do pred kraj razdoblja, kad je primjetna određena liberalizacija koja se manifestirala na način da je ovlast naturalizacije vraćena političkim zemaljskim oblastima, dok je nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova zadržana samo u slučaju naturalizacije opasnih stranaca.⁴³ Druga bitna promjena provedena je Carskom naredbom od 27. travnja 1860. kojom je za sve zemlje Carstva ukinuta mogućnost stjecanja državljanstva obavljanjem obrta navedena u čl. 29. OGZ-a, pa je tako od prvotnih triju načina automatske naturalizacije ostao samo jedan – naturalizacija imenovanjem u javnu službu.⁴⁴ Naposljetku valja još samo spomenuti činjenicu da su potkraj razdoblja dotadašnji propisi o općinskoj pripadnosti

⁴¹ Usp. čl. 28. OGZ-a. Važnost ove odredbe bitno je ograničena odredbom sadržanom u čl. 33. OGZ-a prema kojoj su stranci u građanskim pravima i obvezama u pravilu izjednačeni s državljanima uz uvjet reciprociteta.

⁴² Usp. čl. 39. OGZ-a. Iznimke od ovog pravila vidi u: Derenčin, *op. cit.* u bilj. 30, str. 222.

⁴³ Naredba od 27. listopada 1859. u: *Reichsgesetzblatt*, br. 196/1859; Hellbling, E. C., *Die Landesverwaltung in Cisleitaniien*, str. 237, u: Wandruszka, A.; Urbanitsch, P. (ur.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, band II, Wien, 2003.; Bader-Zaar, *op. cit.* u bilj. 34, str. 147.

⁴⁴ Flournoy, R. W. Jr.; Hudson, M. O. (ur.), *A Collection of Nationality Laws of Various Countries as Contained in Constitutions, Statutes and Treaties*, New York, 1929., str. 14.

zamijenjeni novima.⁴⁵ Od tad su ti novi propisi, koji su se također temeljili na načelu *ius sanguinis*, korišteni *mutatis mutandis* kao osnova stjecanja državljanstva u slučajevima u kojima primjena članka 28. OGZ-a nije bila moguća.

4. DRŽAVLJANSTVO I OPĆI GRAĐANSKI ZAKONIK U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI ZA VRIJEME PROVIZORNE USTAVNOSTI

Kriza državnih financija i poraz u ratu s Kraljevinom Sardinije i Pijemonta i Francuskom primorali su Franju Josipa I. da 20. listopada 1860. godine donese federalistički usmjerenu Listopadsku diplomu, kojom je vratio narodima ustav i prekinuo s apsolutističkim načinom vladavine. Nedugo zatim, 26. veljače 1861. godine, zbog provedbe Listopadske diplome vladar je donio Veljački patent, kojim je postignut bitan pomak prema centralističkom uređenju države.⁴⁶

Napuštanje apsolutističkog načina vladanja i uvođenje ograničene ustavnosti imali su utjecaj i na državljanstvo u Hrvatskoj i Slavoniji, i to takav da je doseg austrijskog državljanstva sužen.

Mjera koja je utjecala na doseg austrijskog državljanstva bila je mjera uvođenja hrvatskog jezika u javnu upotrebu, isprva tijekom lipnja 1860. godine u županije, kotare i općine, a zatim od 5. prosinca 1860. u Namjesništvo i Banski stol.⁴⁷ Uvođenje hrvatskog jezika utjecalo je na status odvjetnika, javnih bilježnika i učitelja namještenih za vrijeme otvorenog apsolutizma tako što im je u slučaju nedovoljnog poznavanja jezika davan otkaz. Pri tome je bitno istaknuti da je mjera poznavanja hrvatskog jezika u praksi u pravilu provedena samo na onim austrijskim državljanima koji nisu ujedno mogli biti smatrani hrvatsko-slavonskim pripadnicima.⁴⁸

⁴⁵ Carski patent od 24. travnja 1859. godine kojim se izdaje novi općinski zakon, u: Zemaljsko-vladni list za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, kom. XII., br. 82, 1859. Dio Patenta koji se odnosi na općinsku pripadnost objavljen je u: Mutavdžić, *op. cit.* u bilj. 24, str. 218 – 233.

⁴⁶ Više u: Gross, M.; Szabo, A., *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992., str. 117 – 120; Polić, L., *Nacrt hrv.-ugarskog državnog prava. Popravljen i dopunjen izdanje po Poliću*, Zagreb, 1912., str. 81 – 83.

⁴⁷ O uvođenju hrvatskog jezika u Hrvatsku i Slavoniju vidi: Gross, Szabo, *op. cit.* u bilj. 46, str. 118 i 127.

⁴⁸ U prilog ovoj tezi možemo navesti niz slučajeva iz prakse. Tako je, primjerice, u području javnog bilježništva i odvjetništva predsjedništvo Banskog stola izvješćujući Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij o tome koji su odvjetnici i bilježnici sposobni uredovati na narodnom jeziku konstatalo da je u praksi teško napraviti takvu distinkciju te je predložilo da se u provođenju mjere razlikuju hrvatsko-slavonski pripadnici (*našinci*) od stranaca, a Dvorski dikasterij prihvatio je i primjenjivao taj

Osim mjere uvođenja hrvatskog jezika, na doseg austrijskog državljanstva bitno je utjecala i ponovno uspostavljena hrvatsko-slavonska pripadnost. Posebna hrvatsko-slavonska pripadnost osnovu je imala u Napatku za privremeno uređenje županija, slobodnih kotara, slobodnih i kraljevskih gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih općina u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, koji je sastavila Banska konferencija i koji je potvrdio Dvorski dikasterij, a prema kojem su kao građani Trojedne Kraljevine definirani svi članovi općina.⁴⁹ Hrvatsko-slavonska pripadnost na ovaj je način formirana "odozdo", preko pripadnosti nekoj od općina. Njezina praktična važnost došla je do izražaja već prilikom izbora za Sabor 1861. godine jer je bila temeljni uvjet aktivnog i pasivnog izbornog prava.⁵⁰

Hrvatsko-slavonska pripadnost imala je važno mjesto i u radu Hrvatsko-slavonskog sabora 1861. godine. Na Saboru je, naime, prethodno navedeni Naputak prihvaćen uz određene izmjene i dopune koje se nisu ticale hrvatsko-slavonske pripadnosti.⁵¹ Nadalje, Hrvatsko-slavonski sabor prihvatio je

prijedlog. Hrvatski državni arhiv, fond 76 – Kraljevska Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska dvorska kancelarija (u nastavku teksta: HDA 76-HDK), Kutija 4, 1038/1861 (1423) i 155/1861 (br. zapis. 1038/262). Nadalje, i u području školstva također je u provođenju mjere poznavanja hrvatskog jezika do izražaja dolazio kriterij hrvatsko-slavonske pripadnosti. Testirani su u pravilu samo nehrvatsko-slavonski pripadnici, dok je u slučaju primjene mjere na hrvatsko-slavonske pripadnike Dvorski dikasterij protestirao. Navodimo u tom smislu kao ilustrativan protest Dvorskog dikasterija protiv primjene mjere na hrvatsko-slavonske pripadnike Franju Morassia i Ivana Mihića, koji su prema navodima Dvorskog dikasterija oba Hrvati, svećenici senjsko-modruške biskupije, za učitelje postavljeni prije 1848. godine. HDA 76-HDK, Kutija 5, 235/1861 (br. zapis. 2648/523). Valja naposljetku napomenuti da nisu testirani svi nehrvatsko-slavonski pripadnici, nego samo oni čije je praktično poznavanje hrvatskog jezika bilo dvojbeno, pa tako primjerice nije bio testiran poznati ilirac, profesor riječke gimnazije, Slovenac Ivan Trdina. Vidi više u: HDA 76-HDK, Kutija 5, 235/1861 (br. zapis. 2648/523).

⁴⁹ Prema Napatku građanima Trojedne Kraljevine smatrani su oni koji su deset godina prebivali u Kraljevini pod uvjetom da su primljeni u članstvo neke od općina. Usp. čl. 16. Naputka. Cijeli Naputak objavljen je u: Šulek, *op. cit.* u bilj. 8, str. 331 – 344. Prema prvotnom tekstu Naputka naturalizirani su trebali biti oni koji deset godina prebivaju u Kraljevini i koji imaju namjeru trajnog ostanka u Kraljevini, no na 5. sjednici Banske konferencije formulacija namjere trajnog ostanka zamijenjena je formulacijom o primitku u članstvo neke općine. Vidi Zapisnik V. sjednice Banske konferencije, u: *Spisi saborski Sabora Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.*, svezak I., Zagreb, 1862., str. XXV – XXXI.

⁵⁰ Usp. čl. 8. Izbornog reda za Hrvatsko-slavonski sabor iz 1861. *Izborni red za hrvatsko-slavonski sabor iz godine 1861.*, u: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, II-66adl.1.

⁵¹ Zakonski članak LXXXI. od 1861. godine, u: *Spisi saborski*, svezak I., *op. cit.* u bilj. 49, str. 73 – 79.

tijekom 1861. godine i niz drugih zakonskih osnova koje su se izravno ili neizravno odnosile na javnopravnu pripadnost osoba, poput zakonske osnove kojom je uskraćeno sudjelovanje na Saboru stranim prelatima i velikašima⁵² i zakonskih osnova kojima je regulirana izdaja domovine.⁵³ Osim izglasanih zakonskih osnova, sadržajno vrlo važan bio je Prijedlog zakona o *indigenatu* i naturalizaciji, koji je podnio zastupnik riječke županije Jaćim Pavletić, a u kojem je bila sadržana ideja posebnog državljanstva Trojedne Kraljevine.⁵⁴ O tome prijedlogu zbog prijevremenog raspuštanja Sabora nije se raspravljalo na plenumu, no bio je predmet rasprave saborskog administrativnog odbora. Kao rezultat rasprave izrađena je odgovarajuća zakonska osnova koja se bitno razlikovala od prijedloga Jaćima Pavletića, no koja je također polazila od ideje posebnog državljanstva Trojedne Kraljevine.⁵⁵ Konačno, valja reći da su negativni stavovi prema austrijskom državljanstvu, kao i usmjerenje na posebno državljanstvo Trojedne Kraljevine, došli do izražaja i prilikom prihvaćanja OGZ-a kao hrvatsko-slavonskog propisa. Tad naime nisu prihvaćeni članci 28. – 32. OGZ-a o državljanstvu, nego su umjesto njih trebali biti primjenjivani politički zakoni Trojedne Kraljevine.⁵⁶

Iako je usmjerenje Sabora prema uspostavi posebnog državljanstva Trojedne Kraljevine bilo očito, vladarevo prijevremeno raspuštanje Sabora, kao i odbijanje sankcije svih zakonskih osnova, osim zakonskog članka 42. o uređenju odnosa Hrvatske i Slavonije s Ugarskom, onemogućili su uspostavu posebnog hrvatsko-slavonskog državljanstva. Zbog toga je stanje u državljanstvu u Hrvatskoj i Slavoniji u razdoblju od raspuštanja Hrvatsko-slavonskog sabora 1861. godine do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe bilo provizorno. Prema tom provizoriju Hrvati su i dalje bili austrijski državljani, no uz austrijsko državljanstvo za javnopravni status bila je važna i hrvatsko-slavonska pripadnost, koja je posebno dolazila do izražaja prilikom izbora za Hrvatsko-slavonski sabor 1865. i 1867.

⁵² Zakonski članak IX. od 1861. godine u: *ibid.*, str. 14 – 15.

⁵³ Zakonski članak XIII. i Zakonski članak LX. od 1861. godine u: *ibid.*, str. 17 – 18, 58 – 59.

⁵⁴ Ovaj zakonski prijedlog objavljen je u: *Spisi saborski Sabora Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.*, svezak III., Zagreb, 1862., str. 98 – 99. Vidi i Vrbančić, F., *Rad hrvatskoga zakonarstva na polju uprave, od godine 1861. do novijega vremena, II. unutarnja uprava*, Zagreb, 1890., str. 74; Čepulo, D., *Pravo hrvatske zavičajnosti i pitanje hrvatskog i ugarskog državljanstva 1868-1918 – pravni i politički vidovi i poredbena motrišta*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 49, br. 6, 1999., str. 805.

⁵⁵ Osnovu Administrativnog odbora vidi u: *Spisi saborski*, svezak III., *op. cit.* u bilj. 54, str. 224.

⁵⁶ *Spisi saborski Sabora Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.*, svezak IV., Zagreb, 1862., str. 1 – 2, 5.

godine.⁵⁷ Navedena hrvatsko-slavonska pripadnost nije bila moderno državljanstvo, nego relikv feudalne ustavnosti kojim je u novim okolnostima označavana javnopravna pripadnost Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Za stjecanje austrijskog državljanstva u ovom razdoblju i dalje su bile relevantne odredbe OGZ-a. Osnovno načelo stjecanja austrijskog državljanstva bilo je načelo *ius sanguinis*. Pri tome je to načelo u praksi, osim u članku 28. OGZ-a, imalo snažno uporište u propisima o općinskoj pripadnosti iz vremena otvorenog apsolutizma. Novost u odnosu na prethodno razdoblje bila je u ponovno uspostavljenoj hrvatsko-slavonskoj pripadnosti koja se temeljila na općinskoj pripadnosti i za čije su stjecanje bili relevantni propisi o općinskoj pripadnosti.

Austrijsko državljanstvo i u ovom se razdoblju moglo steći namještenjem u stalnu javnu službu. Zbog navedenog austrijsko državljanstvo tih javnih službenika nije bilo upitno, iako je mogla biti upitna njihova hrvatsko-slavonska pripadnost.⁵⁸

Austrijsko državljanstvo moglo se kao i prije steći redovitom naturalizacijom, za koju su bile relevantne odredbe OGZ-a.⁵⁹ U tom slučaju naturalizirani stranac je uz državljanstvo stjecao i pripadnost u nekoj od hrvatsko-slavonskih općina, čime je postajao i hrvatsko-slavonskim pripadnikom.

5. DRŽAVLJANSTVO I OPĆI GRAĐANSKI ZAKONIK U KRALJEVINI HRVATSKOJ I SLAVONIJI U NAGODBENOM RAZDOBLJU DO DONOŠENJA ZAKONA O STJECANJU I GUBITKU UGARSKOG DRŽAVLJANSTVA

Dogovorom Franje Josipa I. i ugarskog plemstva 1867. godine Monarhija je podijeljena na dva dijela, austrijski i ugarski. U austrijski dio Monarhije ušle

⁵⁷ Izborni red za izbore 1865. bio je u osnovi isti kao i za izbore 1861. Bitna razlika u odnosu na izborni red 1861. bio je samo brojčani sastav Sabora. Tako Šidak, J.; Gross, M.; Karaman, I.; Šepić, D., *Povijest hrvatskoga naroda g. 1860-1914.*, Zagreb, 1968., str. 27. Usp. čl. 9. Izbornog reda za Hrvatsko-slavonski sabor iz 1867. godine. Taj izborni red vidi u: Šulek, *op. cit.* u bilj. 8., str. CXXXVI – CXLIII.

⁵⁸ Hrvatsko-slavonska pripadnost mogla je biti upitna zato što je javna služba kao osnova stjecanja općinske pripadnosti u praksi tumačena restriktivno. Vidi u tom smislu slučaj Grgura Scheina, činovnika koji je u državnoj službi u Zagrebu radio od 1863. do 1868. godine. Hrvatski državni arhiv, fond 79 – Unutarnji odjel Zemaljske vlade (u nastavku teksta: HDA 79-UOVZ), kutija 7, sv. 3 335/1870 (4525/1870).

⁵⁹ Vidi slučaj naturalizacije turskog državljanina Riste Krsmanovića, kojemu je prvotno odbijena molba zato što nije pružio dovoljna jamstva trajnog nastanjenja, da bi zatim na ponovljenu molbu, nakon što je prodao svu imovinu u Bosni i izjavio da će se trajno i zauvijek naseliti u Austriji, bio primljen u austrijsko državljanstvo. HDA 76-HDK, Kutija 156, 2680/1865.

su kraljevine i zemlje bez zajedničke ustavne tradicije službeno nazvane "kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću", a skraćeno Cislajtaniya. Za taj dio Monarhije Carevinsko vijeće donijelo je u prosincu 1867. godine niz temeljnih zakona ustavnog karaktera, tzv. prosinačkih zakona, kojima je sustavno i temeljito uređeno državno ustrojstvo i prava građana. Od niza zakona za državljanstvo je najvažniji bio Temeljni zakon o općim pravima državljanina.⁶⁰ Navedenim zakonom određeno je jedno austrijsko državljanstvo za sve zemlje i kraljevine zastupane u Carevinskom vijeću.⁶¹

U ugarski dio Monarhije ušle su sve zemlje ugarske krune, pa tako i Hrvatska i Slavonija. Naknadno sklopljenom Nagodbom između Hrvatske i Ugarske dogovoreno je da će zakonodavstvo u poslovima državljanstva biti zajedničko, dok je izvršna vlast u poslovima državljanstva pridržana Hrvatskoj i Slavoniji odnosno Ugarskoj.⁶² Budući da je zakonodavstvo prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi bilo zajedničko, zbog detaljnijeg reguliranja problematike državljanstva trebalo je donijeti odgovarajući zakon o državljanstvu, no taj zakon nije donesen sve do 1879. godine.⁶³ Nepostojanje zakona, kao i nedorečenost Hrvatsko-ugarske nagodbe o državljanstvu, u praksi su stvarali brojne probleme.⁶⁴ Međutim, neovisno o praktičnim prijedorima, pa i političkim raspravama o državljanstvu, možemo tvrditi da je u ovom razdoblju državljanstvo bilo ugarsko-hrvatsko i da je uz državljanstvo za javnopravni status osobe iznimno važna bila hrvatsko-slavonska pripadnost, koja se kao i prije temeljila na pripadnosti nekoj od hrvatsko-slavonskih općina.

U nedostatku zakona o državljanstvu, za stjecanje ugarsko-hrvatskog državljanstva u Hrvatskoj i Slavoniji i dalje su bile relevantne odredbe OGZ-a, a temeljno načelo stjecanja državljanstva bilo je načelo *ius sanguinis*.⁶⁵ To je

⁶⁰ Temeljni državni zakon od 21. prosinca 1867. o općim pravima državljanina za kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću vidi u: *Reichsgesetzblatt*, br. 142/1867.

⁶¹ Usp. čl. 1. Temelnog državnog zakona od 21. prosinca 1867. o općim pravima državljanina; vidi i Čepulo, *op. cit.* u bilj. 54, str. 798.

⁶² Usp. čl. 10. Hrvatsko-ugarske nagodbe. U hrvatskom izvorniku Nagodbe ispušten je zadnji dio članka 10. o autonomnoj egzekutivi. Bojničić, I., *Zakoni o ugarsko-hrvatskoj nagodbi*, Zagreb, 1911., str. 13.

⁶³ Do pokušaja donošenja zakona došlo je 1868. godine kad je stvoren prijedlog zakona, no taj prijedlog nikad nije postao zakonom. Varga, N., *The Framing of the First Hungarian Citizenship Law (Act 50 of 1879) and the Acquisition of Citizenship*, Hungarian Studies, vol. 18, br. 2, 2004., str. 127.

⁶⁴ O tome više u: Kosnica, *op. cit.* u bilj. 1, str. 196 – 198, 201 – 207.

⁶⁵ U praksi se događalo da je članak 28. OGZ-a tumačen i drukčije, tj. tako da je činjenica rođenja u zemlji smatrana relevantnom za primjenu tog članka. Vidi u tom

načelo, kao i prije, osim u članku 28. OGZ-a, imalo snažno uporište u propisima o općinskoj pripadnosti.⁶⁶ Dodatna važnost općinske pripadnosti za državljanstvo bila je u tome što se i u ovom razdoblju državljanstvo dokazivalo s pomoću općinske pripadnosti, pa su općinski pripadnici hrvatsko-slavonskih općina smatrani nedvojbenim ugarsko-hrvatskim državljanima.⁶⁷

Osobit način stjecanja državljanstva koji je u ovom razdoblju egzistirao samo u Hrvatskoj i Slavoniji, a ne i u Ugarskoj, kao uostalom ni u austrijskom dijelu Monarhije, bilo je namještenje u stalnu javnu službu.⁶⁸ Stalnost službe procjenjivana je u praksi s obzirom na prirodu i sadržaj službe, a ne s obzirom na njezin naziv. Tako je primjerice služba privremenog pristava kod kraljevskog županijskog sudbenog stola od 1861. do 1874. godine ocijenjena kao stalna zato što u tom slučaju nije bila riječ o privremenosti službe, nego o privremenom ustroju županijskih sudbenih stolova.⁶⁹

Javna služba kao osnova stjecanja državljanstva došla je do izražaja početkom razdoblja tako što su svi stalni javni službenici koji su bili zaposleni u Hrvatskoj i Slavoniji postali ugarsko-hrvatski državljanji.⁷⁰ Nadalje, na temelju

smislu molbu grofa Dragutina od Eltza, vukovarskog vlastelina u: HDA 79-UOZV, kutija 312, sv. 4-4 13547/1878 (19254/1878).

⁶⁶ U ovom razdoblju donesen je *Zakonski članak XVI: 1870. o uređenju općina i trgovišta, koja nemaju uređenog magistrata*, kojim je, među ostalim, regulirana općinska pripadnost općinama i trgovištima bez magistrata. I u ovom zakonu osnovno načelo stjecanja općinske pripadnosti bilo je načelo *ius sanguinis*. Usp. čl. 9. navedenog zakona. Ovaj zakon objavljen je u: *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* (u nastavku teksta: SZ), komad III., 1871.

⁶⁷ Vidi predmet Antuna Kerausa u kojem je Zemaljska vlada izrijekom zauzela stav da su pripadnici neke od hrvatsko-slavonskih općina ujedno i ugarsko-hrvatski državljanji. HDA 79-UOZV, kutija 312, sv. 4-4 5816/1879.

⁶⁸ U Ugarskoj OGZ, pa tako ni javna služba, kao osnova stjecanja državljanstva nisu bili na snazi još od 1861. godine. O tome da se u Ugarskoj državljanstvo nije moglo steći imenovanjem u javnu službu vidi: Milner, *op. cit.* u bilj. 32, str. 42. U austrijskim nasljednim zemljama *Temeljnim državnim zakonom od 21. prosinca 1867. o općim pravima državljana* određeno je da javne službe mogu obnašati samo austrijski državljanji (čl. 3.), pa je od tad nužan uvjet namještenja u javnu službu austrijsko državljanstvo. U praksi se je, međutim, događalo da strani državljanin bude primljen u javnu službu bez prethodne podjele austrijskog državljanstva. U tom je slučaju ta osoba posljedično priznavana i za austrijskog državljanina. Jedan takav slučaj vidi u: *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu*, Zagreb, 1884., str. 282 – 283.

⁶⁹ Vidi mišljenje Državnog nadodvjetništva o državljanstvu Miroslava Celebrinija iz Krka od 12. siječnja 1891., u: HDA 79-UOZV, kutija 938, sv. 4-4 3234/1891.

⁷⁰ Vidi u tom smislu Uredbe Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. studenog 1887. br. 4788 i od 14. srpnja 1895. br. 9690/1893. Uredbe su objavljene

javne službe ugarsko-hrvatsko državljanstvo moglo se steći i kasnije, sve do 24. prosinca 1879. godine.⁷¹

Iako se namještenjem u stalnu javnu službu stjecalo ugarsko-hrvatsko državljanstvo, nisu svi javni službenici ujedno postali i hrvatsko-slavonski pripadnici. Tome je bilo tako stoga što je stjecanje državljanstva javnom službom prosuđivano po režimu OGZ-a, dok je stjecanje hrvatsko-slavonske pripadnosti prosuđivano po propisima o općinskoj pripadnosti. Problem je nastao zato što navedeni režimi stjecanja državljanstva i općinske pripadnosti nisu bili u potpunosti kompatibilni. Dok su prema režimu OGZ-a državljanstvo stjecali svi stalno namješteni činovnici i podvornici, na temelju propisa o općinskoj pripadnosti općinsku pripadnost, a time i hrvatsko-slavonsku pripadnost, stjecali su samo stalno namješteni činovnici, a ne i podvornici.⁷² Navedena razlika između propisa o općinskoj pripadnosti i režima OGZ-a rezultirala je nastankom ugarsko-hrvatskih državljana bez općinske i hrvatsko-slavonske pripadnosti. Ti državljanji bili su svojevrsna anomalija u pravnom poretku, tzv. državljanji drugog reda i otklon od osnovnog načela državljanstva prema kojem su svi ugarsko-hrvatski državljanji ujedno trebali biti i pripadnici neke od općina zemalja ugarske krune.

Naposljetku valja reći da su u ovom razdoblju za redovnu naturalizaciju i dalje bile relevantne odredbe OGZ-a. Pri tome je, u usporedbi s prošlim razdobljem, važnost, kao i broj naturalizacija, bitno porasla zato što je uz austrijsko ponovno uspostavljeno ugarsko-hrvatsko državljanstvo.⁷³

u: Smrekar, M., *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, knjiga III., Zagreb, 1902., str. 146 – 147; vidi i mišljenje Državnog nadodvjetništva, HDA 79-UOZV, kutija 938, sv. 4-4 3234/1891.

⁷¹ Tako Uredba Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. srpnja 1895. br. 9690/1893; usp. i Uredbu Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. studenoga 1887. br. 4788; vidi jedan takav slučaj stjecanja državljanstva u: HDA 79-UOZV, kutija 312, sv. 4-4 2430/1878. Valja međutim napomenuti da se u praksi javna služba kao osnova stjecanja državljanstva primjenjivala samo iznimno jer se tad već ustalilo pravilo da si javni službenici prije imenovanja u stalnu javnu službu ishode ugarsko-hrvatsko državljanstvo putem redovne naturalizacije. HDA 79-UOZV, kutija 312, sv. 4-4 2430/1878.

⁷² Vidi u tom smislu slučaj stalno namještenog brzojavnog nadziratelja I. razreda u Kostajnici koji je do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe bio pripadnik štajerske općine Brežci i time austrijski državljanin, a koji je sklapanjem Nagodbe temeljem članka 29. OGZ-a stekao ugarsko-hrvatsko državljanstvo, no ne i pripadnost nekoj hrvatsko-slavonskoj općini zato što je bio u podvorničkoj službi. Taj slučaj naveden je u Uredbi Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. studenog 1887. br. 4788.

⁷³ O redovnoj naturalizaciji u ovom razdoblju vidi više u: Kosnica, *op. cit.* u bilj. 1, str. 273 – 281.

6. VAŽNOST I UTJECAJ ODREDBI OPĆEG GRAĐANSKOG ZAKONIKA O DRŽAVLJANSTVU NAKON DONOŠENJA ZAKONA O STJECANJU I GUBITKU UGARSKOG DRŽAVLJANSTVA

Tijekom 1879. godine Središnja vlada inicirala je donošenje Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva. Rasprave o Zakonu vodene su od kolovoza, a konačnu je formu dobio u prosincu, kada ga je i vladar sankcionirao 20. prosinca 1879. godine.⁷⁴ U hrvatskoj upravnoj praksi kao datum njegova stupanja na snagu navođen je 24. prosinca 1879. godine, dan kad je proglašen u Ugarsko-hrvatskom saboru.⁷⁵ Uz to, kao relevantan datum navođen je i 8. siječnja 1880. godine.⁷⁶ Ovo posljednje bilo je u skladu s tada važećim Zakonom o proglašavanju zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakona u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, po kojem su zajednički zakoni, ako nije bilo drukčije određeno, stupali na snagu petnaesti dan od proglašenja u Saboru.⁷⁷

Donošenjem Zakona o državljanstvu uspostavljen je cjelovit sustav stjecanja i gubitka državljanstva za sve zemlje ugarske krune, a odredbe OGZ-a o državljanstvu ukinute su.⁷⁸ Režim stjecanja državljanstva temeljio se na načelu *ius sanguinis*, pa se novi Zakon u tom smislu nastavlja na članak 28. OGZ-a, no s tom razlikom da je načelo *ius sanguinis* u novom Zakonu potpunije regulirano.⁷⁹ Bitna novost bila je u tome što se državljanstvo više nije moglo steći namještenjem u javnu službu, a također je pooštren i režim redovne naturalizacije.⁸⁰

⁷⁴ O postupku donošenja zakona vidi više u: Varga, *op. cit.* u bilj. 63, str. 128 – 139; *Zakonski članak L od 1879. godine zajedničkog ugarsko-hrvatskog sabora o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva*, u: SZ, komad VII., 1880.

⁷⁵ Vidi Uredbu Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. srpnja 1895. br. 9690/1893.

⁷⁶ Usp. Uvodni dio Naredbe Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 9. siječnja 1881. br. 28.082, u: SZ, komad II., 1881.

⁷⁷ Usp. čl. 5. *Zakonskog članka XII. 1870., zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o proglašavanju zajedničkih ugarsko-hrvatskih zakona u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji*, u: SZ, komad XII., 1870.

⁷⁸ Usp. čl. 48. st. 1. Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva.

⁷⁹ Novim zakonom regulirani su slučajevi stjecanja državljanstva zakonite i nezakonite djece. Usp. čl. 3. Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva.

⁸⁰ Prema novom zakonu redovnom naturalizacijom mogli su biti naturalizirani samo oni stranci koji su prebivali u zemlji kontinuirano pet godina i koji su pet godina bili upisani u imenik poreznika. Usp. čl. 8. Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva. Podjela državljanstva prije ispunjenja uvjeta od pet godina bila je moguća samo u iznimnim slučajevima u formi izvanredne naturalizacije. Usp. čl. 17. Zakona o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva.

Iako su odredbe OGZ-a ukinute, one ipak nisu u potpunosti izgubile na relevantnosti jer su slučajevi stjecanja državljanstva koji su nastali do stupanja na snagu novog Zakona i dalje prosuđivani prema odredbama OGZ-a, kao i odgovarajućom primjenom propisa o općinskoj pripadnosti.

Nadalje, u ovom se razdoblju kao iznimno važno nametnulo pitanje ukidanja kategorije ugarsko-hrvatskih državljana bez općinske i hrvatsko-slavonske pripadnosti. Dokidanje ove anomalije bilo je važno stoga što su općinska i hrvatsko-slavonska pripadnost bile vrlo važne za ostvarenje niza državljanjskih prava, a također i stoga što je u praksi ugarsko-hrvatsko državljanstvo u pravilu dokazivano s pomoću općinske pripadnosti.

Na otklanjanju navedene anomalije djelovala je Zemaljska vlada uredbama kojima je odredila da su državni službenici koji su 1868. godine bili zaposleni u Hrvatskoj i Slavoniji, kao i oni koji su namješteni u razdoblju od 1868. do 1879. godine, pripadnici one hrvatsko-slavonske općine u kojoj im je bilo stalno uredovno sjedište.⁸¹ Na taj način ti su državljani stekli općinsku, a time i hrvatsko-slavonsku pripadnost.

Iz prethodno izložene prakse uključivanja ugarsko-hrvatskih državljana u hrvatsko-slavonsku i općinsku pripadnost možemo iščitati dublji utjecaj koji je OGZ imao na oblikovanje odnosa javnopravne pripadnosti na hrvatsko-slavonskom prostoru. Naime, s obzirom na činjenicu da je sadržavao šire definiranu javnu službu kao osnovu stjecanja državljanstva, na temelju OGZ-a u ugarsko-hrvatski državljanski korpus ušao je određen broj osoba koje na temelju službe nisu ujedno stekle i pripadnost u nekoj od hrvatsko-slavonskih općina. Činjenica pak da su te osobe bile ugarsko-hrvatski državljani, a ne i općinski i hrvatsko-slavonski pripadnici bila je protivna osnovnom načelu državljanjskog prava, prema kojem je svaki od državljana ujedno trebao biti i član neke od općina. Ova nelogična situacija s vremenom je isprovocirala rastvaranje općinske, a time i hrvatsko-slavonske pripadnosti.

7. ZAKLJUČAK

Ožujskim Oktroiranim ustavom za čitavu Monarhiju, pa tako i za Hrvatsku i Slavoniju, ustanovljeno je jedno, austrijsko državljanstvo. Ustavom je bilo predviđeno donošenje zakona o stjecanju, izvršenju i gubitku državljanstva,

⁸¹ Usp. Uredbu Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. studenoga 1887. br. 4788. i Uredbu Zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 14. srpnja 1895. br. 9690/1893.

no taj zakon za vrijeme pseudoustavnosti nije donesen. Partikularizam u državljanskom pravu dokinut je tek naknadno, za vrijeme otvorenog apsolutizma, protezanjem austrijskog sustava stjecanja i gubitka državljanstva na čitavu Monarhiju. Bitan dio austrijskog sustava bio je OGZ, kojim je reguliran režim stjecanja državljanstva.

Uvođenjem OGZ-a u Hrvatsku i Slavoniju uveden je sustav stjecanja državljanstva koji se temeljio na načelu *ius sanguinis*. S obzirom na navedeno, OGZ je dijelom raskidao s dotadašnjom hrvatskom tradicijom definiranja državne pripadnosti u kojoj je uz načelo *ius sanguinis* uvelike bio prisutan i prostorni kriterij sadržan u načelima *ius domicilia* i *ius soli*. OGZ-om su također u Hrvatsku i Slavoniju uvedena dva nova načina automatske naturalizacije, od kojih je osobito važna bila naturalizacija namještenjem u javnu službu. OGZ-om je uveden i nov centraliziran sustav redovne naturalizacije, što je bilo bitno suprotno sustavu naturalizacije primjenjivanom u feudalnom razdoblju, u kojem je stjecanje državljanstva bilo moguće i na lokalnom nivou trajnim nastanjenjem, podjelom građanstva ili uvrštenjem u imenik poreznika.

S povratkom ograničene ustavnosti u upravnoj je praksi došlo do naglašenog razlikovanja domaćih hrvatsko-slavonskih pripadnika i stranaca. S tim u skladu, i na Saboru 1861. godine primjetno je snažno naglašavanje hrvatsko-slavonske pripadnosti i težnja za uspostavom posebnog državljanstva Trojedne Kraljevine, dok je stav prema odredbama OGZ-a o stjecanju državljanstva bio negativan. Prema odluci Sabora o prihvaćanju OGZ-a kao hrvatskog zakona, umjesto pravila OGZ-a o državljanstvu, trebali su biti primjenjivani hrvatski politički zakoni. Međutim, prijevremenim raspuštanjem Sabora, kao i odbijanjem sankcije gotovo svih zakonskih osnova izglasanih na Saboru, vladar je onemogućio uspostavu posebnog državljanstva Trojedne Kraljevine, kao i ukidanje odredbi OGZ-a o državljanstvu. S obzirom na navedeno, u ovom je razdoblju na snazi bilo provizorno rješenje prema kojem je javnopravni status pojedinaca u Hrvatskoj i Slavoniji bitno ovisio o austrijskom državljanstvu i o hrvatsko-slavonskoj pripadnosti. Pri tome su za stjecanje austrijskog državljanstva i dalje bile relevantne odredbe OGZ-a, dok je stjecanje hrvatsko-slavonske pripadnosti prosuđivano na temelju propisa o općinskoj pripadnosti.

Nove bitne okolnosti u državljanskom pravu nastupile su Austro-ugarskom nagodbom, kojom je uz austrijsko priznato i posebno državljanstvo za zemlje ugarske krune. Hrvatsko-ugarskom nagodbom donošenje zakona o državljanstvu stavljeno je u nadležnost Ugarsko-hrvatskog sabora, no taj zakon nije odmah donesen. Zbog toga su u Hrvatskoj i Slavoniji odredbe OGZ-a o stjecanju

državljanstva i dalje ostale na snazi te su u novim okolnostima primjenjivane kao pravna osnova stjecanja ugarsko-hrvatskog državljanstva. Budući da OGZ u Ugarskoj nije važio, režim stjecanja državljanstva uspostavljen OGZ-om bio je ujedno bitna razlika hrvatsko-slavonskog pravnog sustava u odnosu na ugarski. Pri tome je posebno važna osnova stjecanja državljanstva i razlika hrvatsko-slavonskog sustava u donosu na ugarski bilo namještenje u javnu službu. Dodatna specifičnost te osnove bila je u tome što se državljanstvo stjecalo automatizmom, što je opet imalo za posljedicu da nisu svi koji su stekli ugarsko-hrvatsko državljanstvo ujedno postajali i pripadnici neke od hrvatsko-slavonskih općina, a time ni hrvatsko-slavonski pripadnici.

Odredbe OGZ-a o državljanstvu ukinute su tek Zakonom o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva, kojim je unificirano državljansko pravo za sve zemlje ugarske krune. Međutim, utjecaji OGZ-a u hrvatsko-slavonskom pravnom sustavu bili su vidljivi i u ovom razdoblju u slučaju onih javnih službenika koji su na temelju OGZ-a stekli ugarsko-hrvatsko državljanstvo, no ne i općinsku i hrvatsko-slavonsku pripadnost. Tim je državljanima tek u ovom razdoblju podijeljena općinska pripadnost u općini njihova uredovnog sjedišta. S obzirom na navedeno, nameće se zaključak da je čl. 29. OGZ-a, omogućivši određenim službenicima stjecanje ugarsko-hrvatskog državljanstva, neovisno o stjecanju općinske pripadnosti, stvorio u pravnom sustavu neodrživu pravnu situaciju koja je tek naknadno riješena uključivanjem tih osoba u općinsku, a time i u hrvatsko-slavonsku pripadnost. Na ovaj je način OGZ dugoročno bitno utjecao na oblikovanje hrvatskog državljanstva.

Summary

Ivan Kosnica *

CITIZENSHIP AND THE GENERAL CIVIL CODE IN THE KINGDOM OF CROATIA AND SLAVONIA FROM 1853 TO 1879

At the beginning, the author gives a brief overview of the development of citizenship in the Kingdom of Croatia and Slavonia before the General Civil Code (GCC). After that he considers the introduction of GCC in Croatia and Slavonia during the period of open absolutism in 1853. The author points out that GCC regulated acquisition of Austrian citizenship and claims that the introduction of GCC strengthened the principle of ius sanguinis. According to the author, that was quite opposite to the previous situation in which the principles of ius domicili and ius soli were also very important. The author further points out that the GCC introduced new ways of automatic naturalization and that the GCC significantly modified the system of regular naturalization. In the next part of the paper, the author deals with the citizenship and GCC in the circumstances of breakdown of absolutism and the introduction of limited constitutionality. In that period special Croatian-Slavonian membership was established and the scope of Austrian citizenship was limited. Nevertheless, the provisions of GCC were used as a legal basis for acquisition of Austrian citizenship. In the next section, the author analyzes the citizenship and GCC in the period from reaching Croatian-Hungarian Compromise in 1868 until the enactment of Law of December 20, 1879, concerning the acquisition and loss of Hungarian citizenship. During this period the provisions of GCC were used in a new context, as a legal basis for acquisition of Hungarian-Croatian citizenship. The paper ends with a section on the importance of the provisions of the GCC in the period after enactment of Hungarian Citizenship Law.

Keywords: citizenship, nationality, General Civil Code, Croatian-Slavonian membership, Croatia and Slavonia

* Ivan Kosnica, Ph. D., Senior Assistant, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

INSTITUT POSVOJENJA PREMA OPĆEM GRAĐANSKOM ZAKONIKU NA HRVATSKO-SLAVONSKOM PRAVNOM PODRUČJU

Višnja Lachner, mag. iur. *

UDK: 347.64(497.5)(091)
Prethodno znanstveno priopćenje
Primljeno: svibanj 2012.

U radu se razmatraju pravila Općega građanskog zakonika o institutu posvojenja te se, radi potpunije spoznaje, daje uvid i u povijesni razvoj instituta posvojenja na hrvatskom pravnom području od starog vijeka pa sve do polovice 20. stoljeća. Središnja misao je da, iako uređenje instituta posvojenja prema OGZ-u predstavlja popriličan korak naprijed u odnosu na prijašnje stanje, svrha posvojenja očituje se i dalje kao isključivo produženje obiteljske loze, a ne zbrinjavanje djece bez roditeljske skrbi. Posvojenje, prema tom Zakoniku, ima osnovne karakteristike privatnovlasničkog pravnog poretka i bilo je uređeno u duhu interesa plemstva, a u svrhu umjetnog produžavanja porodice (obitelji) i čuvanja njezinih interesa.

Ključne riječi: posvojenje, Opći građanski zakonik, ugovor o posinjenju, učinci posinjenja, prestanak posinjenja

1. UVODNE NAPOMENE

U odredbi čl. 123. st. 1. i 2. Obiteljskog zakona¹ sadržana je definicija posvojenja prema kojoj je određeno sljedeće: "Posvojenje je poseban oblik obiteljskopravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji posvojiteljima omogućuje roditeljstvo. Posvojitelji posvojenjem stječu ro-

* Višnja Lachner, mag. iur., asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, Osijek

¹ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011, 61/2011.